

quadraginta annos in terra Madian versatus sit, ubi soceri sui gregem pascendi curam agens, et otio et solitudine, duabus ad commorandum scribendumque rebus maxime opportunis, ad res divinas animo pertractandas, litterisque prodendas, mirabiliter illectabatur.

Altera conjectura est, scriptionem hujus libri plurimum eo tempore conferre potuisse ad consolandos et erigendos animos Hebræorum, qui id temporis diuturna et gravi admodum Ægyptiorum servitute oppressi detinebantur.

Tertia autem sententia (quæ est Theodoret, c. I in Gen., et Abulensis super cap. XIII Gen. Q. 152) opinatur Genesim et cæteros Pentateuchi libros a Moysese esse conscriptos post legem Judæis datam, quo nimirum tempore cum Hebræis, quorum dux, doctor, et legislator erat, in solitudine versabatur, ubi tres ac quadraginta ultimos suæ vitæ annos transegit: nam ad rudis populi hujus instructionem mundi creatio, patriarcharumque gesta scripto consignata sunt. Cætera quæ in quatuor aliis Pentateuchi libris continentur, scripsit in deserto, eo tempore quo vel illa a Deo audivit, vel ipse vidit et gessit. Hanc sententiam, contra Pererium, ut verisimiliorum amplectitur Jansenius. Et revera videtur duabus præcedentibus plausibilior.

SYNOPSIS CAP. PRIM.

Describit hic Moyses creationem cæli et terræ, rerumque conditarum distinctionem et ornatum, atque hominis formationem, quem Deus quasi cæteris dominum præfecit.

QUÆSTIO PRIMA. — QUID INTELLIGATUR γ . 1 PER principium, IN QUO CREAVIT DEUS CÆLUM ET TERRAM.

Inter varias expositiones quæ a variis afferuntur, tres celebriores sunt; quas attingit S. P. Aug. lib. I de Genesi ad litteram, cap. I. Quare,

R. et dico 1. *In principio idem est quod in exordio rerum conditarum, sive ante omnia. Unde quemadmodum architectus ædificaturus domum, in principio et ante alia bonum substruit et supponit fundamentum, ita Deus, in fabricando mundo, in principio et ante alia condidit cælum et terram, velut duas principales partes mundi, quæ cæteras ordine naturæ antecedunt. Hoc sensu Psalm. CI, 26 dicitur: *Initio tu, Domine, terram fundasti, et opera manuum tuarum sunt cæli.**

Consonat S. P. Aug. lib. II de Civ. Dei, cap. VI: *Litteræ sacræ, ait, maximeque veraces dicunt, in principio fecisse Deum cælum et terram, ut ante nil fecisse intelligatur, quia hoc potius in principio fecisse diceretur, si quid fecisset ante cætera cuncta quæ fecit. Hæc expositio uti simplicissima est, ita à nonnullis recentioribus maxime naturalis putatur.*

Dico 2. Hic sensus plurimum jvatur per alium, si scilicet in principio idem sonet quod ab aliquo initio temporis, ut significetur mundum non semper fuisse, Deumque fecisse ut mundus, qui ab æterno

nullus erat, repente, tum nimirum quando ei placuit, primum esse inceperit. Ita exponunt Tertull. lib. adversus Hermogenem, cap. XIX, et S. Athanas. lib. III contra Arianos, ac alii. Hunc sensum videtur declarasse Concil. Lateranense sub Innoc. III, cap. I, definiens omnipotenti Dei virtute mundum, et angelos simul ab initio temporis de nihilo esse conditos.

Dico 3. Expositio tertia est: *in principio*, hoc est in Filio, sive in Verbo sibi cœterno fecit Deus Pater cælum et terram; ita ut insinuetur per Filium quasi per ideam et sapientiam Patris omnia esse creata. Mysticum quidem et symbolicum vocant hunc sensum Cornel. a Lapide et nonnulli alii recentiores. Verum antiqui explanatores ac pene omnes SS. PP. (quibus potius adhærendum est quam istis recentioribus) docent istum sensum esse litteralem. Et quidem,

1. Origenes homil. I in Genes. ait: *In hoc ergo principio, hoc est in verbo suo Deus cælum et terram fecit.*

2. S. Ambros. lib. I Hexam. cap. 4. *In hoc ergo principio, hoc est in Christo, fecit Deus cælum et terram: quia per ipsum omnia facta sunt, et sine ipso factum est nihil.*

3. S. P. Aug. Serm. 14 de diversis, Manichæis calumniantibus hæc verba Joan. 1. *Omnia per ipsum facta sunt*, contraria esse his Genesios: *In principio creavit Deus cælum et terram*, respondet, eos peperam hæc obtrudere, cum ipsemet Christus Dominus se verbis illis, in principio, a Moysese designatum esse significet: *Ait enim, inquit, Dominus incredulis Judæis: Si crederetis Moysi, crederetis et mihi: ille enim de me scripsit... nam in principio creavit Deus cælum et terram; Moyses scripsit, quem utique de Domino scripsisse ipsius Domini voce firmatur loquente Evangelio; ubi Judæi cum a Domino quæsisissent quis esset, respondit: Principium qui et loquor vobis. Ecce in quo principio fecit Deus cælum et terram. Cælum ergo et terram fecit Deus in Filio, per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil... Ita S. P., qui inde concludit, Evangelium cum Genesi, et S. Joannem cum Moysese recte consentire, nec sine mysterio utrumque opera sua ordiri a voce principii. Eandem sententiam tradit idem S. doctor in variis aliis libris, præsertim lib. XIII Confess. cap. V, lib. I de Gen. ad litt. cap. VI, et lib. XI de Civ. Dei, cap. XXXI; uti ex questione sequenti patebit.*

SOLVUNTUR ARGUMENTA. — Obj. I. Moysis verba hæc in re cum verbis S. Joan. non consentiunt: neque enim Moyses dicit Deum fecisse cælum et terram per principium, sed in principio.

R. cum S. P. loco jam citato ex serm. 14 de diversis, particulam in hic idem significare ac per; ut constat ex Apostolo, qui utraque indiscriminatim utitur, ut demonstret Christum Deum esse mundi opificem: nam ad Coloss. cap. I de illo ait: *Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ: Quoniam in ipso condita sunt universa in cælis et in*

terra. Ad Heb. vero, cap. I, dicit Deum novissime diebus istis locutum esse nobis in Filio, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et sæcula. Inde concludere licet, apud Moysen et Joannem principii nomen eodem sensu usurpari ad indicandum Dei Filium una cum divino Patre et Spiritu sancto esse rerum omnium conditorem. Unde S. P. Manichæos ibidem ita redarguit: *Nulla modo autem vestram prudentiam movere debet, quod Joannes Evangelista non dixerit: Omnia in ipso facta sunt, sed: Omnia per ipsum facta sunt: et non legamus in Genesi: Per principium fecit Deus cælum et terram; sed: In principio fecit Deus cælum et terram. Dicit enim Apostolus: (ad Ephes., cap. I) Et ostenderet nobis mysterium voluntatis suæ secundum bonam voluntatem suam, quam proposuit in illo in dispositione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cælis sunt, et quæ in terris in ipso. Quemadmodum itaque hic audis quod ait, in ipso, ut intelligas per ipsum; sic in eo quod dicit Joannes omnia per ipsum, etiam in ipso intelligere cogaris.*

Obj. II. S. Hieron. initio libri de Traditionibus hebraicis improbat sententiam Tertulliani et Hilarii asserentium a Moysese scriptum: *In Filio fecit Deus cælum et terram*; ex eo quod in hebræo habeatur: BERESITH, quod Aquila, inquit, interpretatur IN CAPITULO; et non BEBEN, quod interpretatur IN FILIO. Ergo male dicitur, quod initio libri Genesis habeatur Deum fecisse cælum et terram in Filio.

R. distinguendo consequens: male dicitur quod initio Genesis habeatur Deum fecisse cælum et terram in Filio, expressis terminis, sive quod hæc verba, in Filio, ibidem exprimentur; concedo consequentiam: male dicitur, quod ibidem hoc habeatur secundum sensum, sive quod per verba in principio idem intelligatur quod in Filio; nego consequentiam: ac dico S. Hieron. tantum ibidem improbare sententiam eorum qui docebant, in hebræo haberi expressis terminis: *In Filio fecit Deus cælum et terram.*

Patet hæc responsio ex eodem S. patre ibidem propositum suum ita prosequente: *Magis itaque secundum sensum, quam secundum verbi translationem de Christo accipi potest: qui tam in ipsa fronte Genesios, quæ caput librorum omnium est, quam etiam in principio Joannis Evangelistæ, cæli et terræ Conditor approbatur. Unde et in Psalterio de se ipso ait: In capite libri scriptum est de me, id est, in principio Genesios. Et in Evangelio: Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Ex quibus verbis liquet, S. Hieron. nostram interpretationem non tantum non rejicere, sed etiam approbare.*

Obj. III cum Estio: Si nostra expositio subsistat, sequitur quod stellæ, herbæ, bestię cateraque omnia possint dici creata in principio; atqui tamen hoc non videtur admittendum: ergo.

Prob. min. quia de solo cælo terraque dictum est illud: *In principio*, non vero de stellis, etc. quæ mundo continentur.

R. distinguendo sequelam majoris: sequitur quod stellæ, etc. possint dici creata in principio, si per terminum in principio nihil aliud intelligatur quam in Filio; concedo sequelam; si autem insuper quid aliud intelligatur, puta, ante omnia et in principio temporis, quemadmodum juxta S. P. Aug. aliosque interpretes hic intelligi debet, nego sequelam; et similiter distincta min. nego consequentiam: et ad probationem dico, de solo cælo et terra, et non de stellis, etc. dictum esse illud: *in principio*: quia sensus horum verborum non est unicus, sed triplex; nempe in Filio, ante omnia, et in initio temporis: qui triplex sensus formationi stellarum, etc. convenire non potest; ut patet legenti.

Obj. IV cum Philopono, lib. I de mundi opificio, cap. III. Si hæc interpretatio admittatur, non potest ex illo loco Genesis probari mundum existendi initium habuisse: cum tamen Moyses hujus productionis initium indicare velit.

Respondent aliqui negando assumpt. quia, inquit, satis creandi verbo significatur, mundum existendi initium habuisse. Verum hæc responsio non evacuat difficultatem: nam verbum *creo* usurpat Scriptura etiam in aliis productionibus; nam infra γ 21 habetur: *Creavitque cete grandia*, quæ tamen sine dubio ex præexistente materia facta sunt. Unde melius

Respondetur, non obstante quod Moyses hic per principium etiam litteraliter designet Filium Dei, tamen illum sensum tantum esse figurate, non autem proprie litteralem: quandoquidem proprie litteralis sit idem ac in ipso exordio faciendi, aut ab aliquo initio temporis; ut supra dictum est. Jamvero, cum Moyses hic ista verba non tantum usurpet in sensu figurate, sed etiam proprie litterali: satis per illa verba, in principio, significatur, mundum existendi initium habuisse. Ex hucusque dictis

Collige, quod tres isti sensus litteraliter et gradatim simul insinuantur; ut ex primo Judæi, tanquam parvuli et rudiores, intelligant non angelos, aut aliud quidquam, ut multi putavere, ante cælum et terram fuisse conditum. Ut ex secundo mundum inceperisse doceamur adversus Platonem et Aristotelem, qui eum æternum putaverunt. Ex tertio vero sciant doctiores, primam rerum Causam per conceptum sapientiæ suæ, quæ est Verbum Dei, ideoque consequenter summa libertate voluntatis mundum condidisse; contra Epicurum et alios philosophos, quorum ille fortuito atomorum concursu, hi necessitate naturæ, mundum a Deo productum esse censuerunt.

Petes: quid hic significetur cæli et terræ nomine.

R. varias desuper dari explicationes a S. P. Aug. lib. XII Confess. cap. XX. Cæli enim et terræ nomine significatum vult, vel universam istam molem corporei mundi hujus cum omnibus, quas continet, manifestis notisque naturis. Vel juxta aliam explicationem, intelligibilem, sensibilem, spiritualem corporalemque naturam. Aut intelligit informem materiam creaturæ corporalis ubi confusum adhuc erat cælum et terra, quæ nunc jam distincta atque formata in istius mundi

mole sentimus. Videri etiam potest S. Doctor lib. I de Gen. ad litt. cap. IV.

QUÆSTIO II. — QUIS FUERIT ILLE Spiritus Dei, qui FEREBATUR SUPER AQUAS.

Vers. 2. Terra autem erat inanis et vacua, id est, invisibilis et incomposita, ut legunt LXX. Ideo vero terra invisibilis dicta intelligitur, quod aquis cooperta non posset videri... ideo vero incomposita, quia nondum a mari distincta et cincta littoribus, et suis fœtibus ac animalibus decorata, inquit S. P. Aug. lib. I de Gen. ad litt. cap. XIII. Et hoc sensu Sapientie II dicitur Deus orbem creasse ex materia invisa.

Et tenebræ erant super faciem abyssi. Abyssus (quemadmodum explicat S. P. August. in Psal. XLI), est profunditas quædam impenetrabilis, incomprehensibilis, et maxime solet dici in aquarum multitudine. Ubi enim altitudo, ibi profunditas, que penetrari usque ad fundum non potest. Atque hinc ducta similitudine Psal. XXXV iudicia Dei dicuntur abyssus multa. Significatur ergo fuisse immensam aquarum multitudinem, quæ terram texerit. Super faciem autem abyssi, id est, superficiem terræ aquis coopertam, erant tenebræ, eo quod lux non esset; ut observat S. P. Tract. contra manicheos, cap. XXX.

Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Omnium fere patrum tam Græcorum quam Latinorum interpretatio est, per spiritum Dei hic intelligi tertiam sanctissimam Trinitatis personam: istaque sententia videtur esse probabilior.

Placuit autem imprimis S. P. Aug. lib. XIII Confess. cap. V dicenti: Credebam jam Patrem in Dei nomine, in quo fecit hæc, et Filium in principii nomine, in quo fecit hæc, et Trinitatem credens Deum meum, sicut credebam, quærebam in eloquiis sanctis ejus, et ecce Spiritus tuus superferebatur super aquas. » Ecce Trinitas Deus meus, Pater et Filius et Spiritus sanctus, Creator universæ creaturæ.

Item lib. I de Gen. ad litt. cap. VI, ubi ait: Trinitas insinuat Creatoris: nam dicente Scriptura, « in principio fecit Deus cælum et terram, » intelligimus Patrem in Dei nomine, et Filium in Principii nomine... dicente autem Scriptura, « et Spiritus Dei ferebatur super aquas, » completam commemorationem Trinitatis agnoscimus.

Item lib. II de Civ. Dei, cap. XXXII: Hoc me delectat plurimum, quod etiam in summo exordio sancti libri Geneseos Trinitas commendatur. Cum enim ita dicitur, « in principio fecit Deus cælum et terram, » ut Pater intelligatur fecisse in Filio... paulo postea commemoratur etiam Spiritus sanctus: « et Spiritus Dei ferebatur super aquas. »

Eandem sententiam quoque probabiliorē habuit S. Basilius, Hom. II in Gen. ita scribens: Quod verius est et a majoribus nostris probatur, spiritus ille, « Spiritus Dei sanctus » dictus est, propterea quod observatum est, talem de illo, peculiari modo Scripturam, præcipueque facere mentionem, et nihil aliud Dei spiri-

tum appellare, quam ipsum Spiritum qui divinæ beatæque Trinitatis numerum complet.

Item S. Ambrosius, lib. I in Hexam. ubi præmissa aliorum expositione, subjungit: Nos tamen cum sanctorum et fidelium sapientia congruentes, « Spiritum sanctum » accepimus, ut operatio Trinitatis eluceat: præmisso enim quod « in principio fecit Deus cælum et terram, id est, in Christo fecit Deus, vel Filius Dei fecit, vel per Filium Dei fecit, quia « omnia per ipsum facta sunt; » supererat plenitudo operationis « in spiritu; » quia scriptum est: « Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum. »

Consonat quoque S. Hieron. lib. de Traditionibus Hebraicis in Genesim, ubi ait: Pro eo quod in nostris codicibus est « ferebatur, » in hebræo habet... « incubabat, » sive « fovebat » in similitudinem volucris ova calore animantis. Ex quo intelligimus, non de spiritu mundi dici, ut nonnulli arbitrantur, sed « de Spiritu sancto, » qui et ipse Vivificator, consequenter et Conditor; quod si Conditor, et Deus est. Similiter loquuntur plures alii SS. patres.

Huc quoque accedit consensus Hebræorum, qui in Targo Hierosolymitano pro spiritu Dei spiritum miserationum legunt; quæ phrasim de solo Spiritu sancto intelligi potest.

Accedit denique mens ipsiusmet Ecclesie, quæ sabato sancto in benedictione fontis ita canit: Deus, cujus spiritus super aquas inter ipsa mundi primordia ferebatur: ut jam tunc virtutem sanctificationis aquarum natura conciperet. Atqui spiritus a quo aqua concipit virtutem sanctificationis, non est alius quam Spiritus sanctus: ergo.

SOLVUNTUR ARGUMENTA. — Obj. I. Per Spiritum Dei melius intelligi videtur ventus validus, qui in Scriptura sacra sæpe, et signate Isaia XL (ubi dicitur 7: Esiccatum est fœnum, et cecidit flos, quia spiritus Domini insuflavit in eo) Spiritus Dei appellatur.

Hoc sensu hunc textum explicat Tertul. lib. contra Hermogenem, cap. XXXII dicens: Non ut quidam putant ipsum Deum significari per spiritum, quia Deus Spiritus est: neque enim aquæ Dominum sustinere sufficerent; sed cum jam spiritum dicit, de quo etiam venti constiterunt, ut ait per Isaiam, quia spiritus a me exivit, et statum omnem ego feci. Ita explicat eum Tertul., cujus expositioni subscribunt Theodoretus Q. 6 in Gen., et alii.

R. negando assumpt. ejusque probationem. 1. Quia eo tempore quatuor elementa adhuc erant indistincta, adeoque aer aut ventus super aquas flare non poterat. 2. Ad sustentationem, perfectionem et fecunditatem aquæ opus non habuit Deus adhibere creaturam. 3. Quia vox hebraica Merachephet (ut observant illius lingue eruditi), non ventum validum, sed lenissimam significat agitationem, quæ per vocem incubabat vel fovebat optime designatur; ita ut sensus sit: Fovebat substantiam illam aqueam simul et terream ad futuram rerum generationem. Neque hic sensus discordat a nostra Vulgata; siquidem per « ferebatur » significatur quod Spiritus S. ut amor

et benevolentia erga res creandas, super aquas ferebatur, non locorum spatium; sed ut explicat S. P. lib. de Gen. ad litt. imperfecto cap. IV, vi quadam effectoria et fabricatoria, ut illud, cui superfertur, efficiatur et fabricetur: sicut superfertur voluntas artificis ligno, vel cuicumque rei subjectæ ad operandum.

Nec obstat adductus, aut adducendi Scripturæ textus, quia illos de vento intelligunt SS. patres et interpretes: atque juxta S. Basilium ante citatum, non spiritus Dei, sed ad summum Spiritus Domini ventus quandoque in Scriptura vocatur.

Porro quamvis editiones aliquæ hic legant spiritus Domini; melius tamen juxta textum hebraicum (ubi ponitur vox Elohîm) legit editio Clementina: Spiritus Dei, ut observat P. Bukentop.

Unde et melius edoctus Tertul. lib. de Baptismo, cap. III, adductis Moysis verbis, extollens aquæ dignitatem præ cæteris elementis, vocat eam divini Spiritus sedem, et vectaculum Dei.

Licet igitur Theodoretus, aut alii pauci per spiritum Dei hic intellexerint ventum, sententia tamen nostra magis placet pluribus; quia vel ex eo solo loco irrefragabile habemus sanctissimæ Trinitatis testimonium contra socinianos.

Obj. II. Spiritus, de quo hic mentio est, vocatur Spiritus Dei: atqui spiritus Dei distinguitur a Deo, nec proprie dici potest Deus; sicut spiritus hominis proprie non potest dici homo: ergo. Ita sociniani.

R. distinguendo min. Spiritus Dei distinguitur a Deo, ratione essentialis, quæ omnibus personis communis est; nego: ratione personalitatis, et quatenus procedit Deus de Deo; concedo min. Unde licet spiritus Dei distinguitur a Deo, si vox Deus sumatur personaliter pro Patre aut Filio, aut pro utroque, quatenus sunt unum ejus Spiritus sancti principium; non tamen distinguitur, si vox Deus sumatur essentialiter et absolute, prout essentia competit tribus personis.

Nec est paritas inter Spiritum Dei et spiritum hominis; cum enim homo duabus constet partibus essentialibus, corpore scilicet et anima; clarum est quod nec hæc, nec illa divisim possit vocari homo. Secus autem ratiocinandum est de Deo; cum enim quælibet persona Deus sit, in quo nulla est divisio, nulla compositio, sed summa simplicitas, quidquid in Deo est, Deus est; ac proinde Spiritus Dei Deus est.

Obj. III. Spiritus ille dicitur spiritus Elohîm, seu Dei creantis cælum et terram: atqui vox Elohîm, seu Deus Creator cæli et terræ, importat personarum Trinitatem; ergo si ille spiritus Dei Deus sit, vel erit spiritus sui ipsius, quod sabellianismum sapit; vel erit Deus distinctus a Deo creante, et sic erit quarta in Divinis persona.

R. Distinguendo min. Vox Elohîm posita pro essentia divina absolute sumpta, significat personarum Trinitatem; concedo: sumpta notionaliter seu personaliter; nego min. Dico ergo, quod in hoc textu vox Elohîm semel sumatur absolute, pro tribus personis, et semel notionaliter, pro duabus personis,

adeo ut sensus sit: IN PRINCIPIO (id est, ante omnia, vel, in initio temporis) CREAVIT DEUS (seu essentia divina absolute sumpta, pro tribus personis) COELUM ET TERRAM... ET SPIRITUS DEI (seu essentia divinæ notionaliter sumpta, pro Patre et Filio, quatenus sunt unicum Spiritus sancti principium) FEREBATUR SUPER AQUAS. Ex qua expositione ad oculum patet, quod nec sit spiritus sui ipsius, nec quarta in Divinis persona.

Inst. vox Elohîm est pluralis numeri; ergo non potest in hoc textu notionaliter sumi.

Respondent aliqui, quod teste S. Hieron. epist. 136, vox Elohîm sit communis numeri, quo et Deus unus in essentia, et plures in Deo personæ exprimentur sicut apud Latinos vox scalæ, etc., est communis numeri. Unde verbum adjunctum hebraicæ voci Elohîm in Scriptura aliquando singularis, aliquando pluralis numeri est. Exemplum verbi singularis allegant hebraicæ lingue periti hoc eodem textu, ubi legitur Elohîm bara (hoc est Dii creavit) loco quod in singulari diceretur Eloha bara. Exemplum numeri pluralis assignant Gen. XXXV; ubi nos legimus apparuit ei Deus, hebraicæ legitur apparuerunt ei Dii. Similia pluribi invenire est.

Respondent alii negando consequentiam, quia Hebræi res magnas, honoris causa, et potestatis supremæ alicujus indicandæ gratia, numero plurali exprimere solebant; sicut loquuntur in simili casu latini, v. g. dicentes: Nos Franciscus I, Romanorum Imperator mandamus.

Respondet denique Pererius, in eo nullum latere mysterium, sed lingue hebraicæ idiotismum, quales apud ipsos sæpe reperiuntur.

Obj. IV. Opera sanctissimæ Trinitatis ad extra sunt indivisa, seu tribus personis communia: atqui illa incubatio est opus ad extra; ergo omnibus personis communis est, et per consequens soli Spiritui sancto tribui non potest.

R. Distinguendo maj. Opera sanctissimæ Trinitatis ad extra sunt indivisa, secundum se; concedo: secundum nostrum concipiendi modum; nego maj. Dico ergo, quod opera sanctissimæ Trinitatis tribus personis communia, propter quamdam analogiam quandoque a nobis uni personæ peculiariter tribuantur. Sic Patri tribuitur creatio cæli et terræ, quia est fons et origo aliarum personarum; Filio sapientia, qua cuncta ordinantur in pondere, numero, et mensura, quia procedit per intellectum; Spiritui sancto virtus et perfectio creaturarum, quia est complementum adorandæ Trinitatis, et ultimus divinæ fecunditatis terminus. Sic sine divinæ communitatis præjudicio dicitur Psal. XXXII, 6. Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum.

Obj. V. Si aquis incubisset Spiritus Dei, qui cum reliquis personis totum mundum creasset, etiam reliquis creaturis virtutem suam tribuere debuisset: atqui hoc dici nequit juxta textum; ergo.

R. negando min. quia nomine aquarum intelligitur tota moles jam condita, per synecdochen scilicet

cet, qua pars pro toto poni solet; idque eo rectius hic fit, quia inter illius molis partes nulla adhuc erat distinctio. Denique aquas potius exprimit Scriptura, tum ut indicet eas simul cum terra esse creatas, tum quia ampliori fecunditate quam ceteræ mundi partes donatæ fuerant, tum quia major erat earum amplitudo, utpote cum totam terram operirent. Unde dum nominantur aquæ, non plus cœli et terra excluduntur quam excludantur aquæ dum dicitur: *In principio creavit Deus cœlum et terram.*

Obj. VI. S. Chrysost. Hom. III in Gen. (et alii post ipsum) per spiritum Dei hic intelligunt vim quamdam vitalem, in ordine ad fecunditatem piscibus et animalibus conferendam. Sic subita quædam vis et extraordinaria Dei motio irruit in Samsonem, Jephthæ, Eliam, etc., quæ *Spiritus Domini* vocatur.

R. Hanc explicationem non ita exacte convenire litteræ, quia non dicitur textus, Spiritum Dei esse aquis infusum, sed super eas effusum, eisque incubantem instar gallinæ ova foventis, ut pullos excernat. S. Chrysost. autem dicens loco objecto, per spiritum Dei intelligi vitalem impressionem, ita ut non fuerit simpliciter aqua stagnans et immobilis, sed vitalem quamdam vim habens, facile conciliatur, dummodo admittatur quod vitalis illa vis indita aquis, a Spiritu sancto principaliter et immediate proveniret.

Quæres: Quenam fuerit illa lux quæ hic dicitur primo die creata.

R. Præ cæteris præferendam videri eam sententiam quæ opinatur hanc lucem non aliam fuisse quam ipsam substantiam solis informem, ex qua, postea in partes distributa, distincta et adaucta, sol et stellæ facta fuerunt.

QUESTIO III. — Quid γ 6 INTELLIGATUR PER *Firmamentum*, ET AN SUPER ILLUD AQUÆ NATURALES REPERIANTUR.

Agitur hic de opere secundæ diei. Utraque autem questionis propositæ pars etiam ab antiquis controversa fuit. Interim ante resolutionem

Nota, quod firmamentum hebraice significet aliquid extensum, non quovis modo, sed quasi malleo productum. Unde LXX Interpretes græcè verterunt, ut sonet idem quod *solidum*. Observa tamen bene firmamentum non propterea dici solidum, quod orbis cœlestes vere corpora solida, ac veluti ex crystallo durissima fusi sint, ut contendunt aristotelici; sed firmamentum seu orbis cœlestes, tum hic, tum in aliis S. Scripturæ locis dicuntur solidi, quia firmi permanent, ac semper iidem perseverant, quod utique etiam corporibus fluidis competit. Et sic de re aliqua, adeo bene formata et composita, ut semper vel longo tempore duratura sit, solemus dicere: hæc res est solida, vel aliquid solidi. Cæterum desuper plura videri possunt apud philosophos, præsertim cartesianos. Hoc notato,

R. I. Sacro textui et patribus magis consentaneum videtur, quod per firmamentum intelligatur cœlum stellatum, omnesque orbis cœlestes illi vicini, tam

inferiores quam superiores. Sententiæ huic suffragantur S. Basilius, Ambrosius, Procopius, Theodoretus, Chrysost., Rupertus, Hilarius, Beda, Philo judæus, aliique citati apud a Lapide.

In eandem sententiam quoque propendere videtur S. P. Aug. lib. II de Civ. Dei, cap. ult., ubi præcipuum solvit adversæ sententiæ argumentum, ab aquarum pondere desumptum.

Probatur autem I. quia Deus dicitur die quarta posuisse luminaria, solem nempe, lunam et stellas in firmamento cœli: atqui hæc non sunt in aere inferiori, sed in cœlo sidereo: ergo non aer inferior, sed cœlum sidereum hic vocatur firmamentum.

Prob. II. Textus habet: *fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis.* Jamvero vox *fiat* non significat deputationem rei antea factæ (qualis erat media aeris regio prima die creata) ad dividendum aquas ab aquis; sed significat realem rei productionem quæ fieri jubetur, sicuti dum dicitur: *fiat lux, fiant luminaria, etc.*

R. II. Supra hoc firmamentum veræ et naturales aquæ reperiuntur, de quibus hic textus intelligitur: quæ proinde cœlo empyreo proximæ sunt.

1. Quia idipsum non obscure innuit simplicissima narratio scripturistica, quæ veluti murum inter aquas et aquas constitutum asserit firmamentum, ut has ab illis divideret.

2. Quia nubes secunda die nondum extitisse, imo nec sex primis diebus, sed aerem tantummodo limpidissimum, colligi videtur ex cap. II, 5; ubi dicitur, quod Deus nondum pluerat super terram: ergo aquæ, de quibus hic, a nubibus distinctæ fuerunt.

3. Scriptura aliis locis superiores aquas distinguit a nubibus, pluvia, grandine, etc., atque primo loco inter alia creata, supra nubes et supra cœlum ponuntur. Sic Psal. CXLVIII, 1, post solem, lunam et stellas ad laudes Dei provocantur *cœli colorum, et aquæ omnes quæ super cœlos sunt*, utique cœlum sidereum, cum de grandine, nive, glacie, quæ in cœlo aereo continentur, demum loqui incipiat γ . 8. Item Danielis, 5, tres pueri in fornace Babylonis Deum benedictes, descendunt quasi per scalas a superioribus creaturis ad inferiores, a quibus iterum ascendunt ad hominem sublimandum. Porro statim post angelos et cœlos ponunt aquas illas quæ super cœlos sunt; deinde solem, lunam et stellas, denique separatim imbrem, rorem et cætera aeris humidi meteora.

SOLVUNTUR ARGUMENTA. — Obj. I. Firmamentum triplici modo a Moyse sumptum videtur. 1. Pro toto spatio a terra usque ad cœlum sidereum expanso γ . 6, ubi dicitur: *Fiat firmamentum*. 2. pro istius expansi parte superiori γ . 14, ubi scriptum est: *Fiant luminaria in firmamento cœli*. 3. pro istius expansi parte inferiori γ . 20, ubi legitur volatile super terram sub firmamento cœli esse productum.

R. Negando assumpt. Quia omnibus tribus locis per firmamentum intelligitur solum cœlum sidereum, in rigore loquendo. De primo autem id colligitur ex eo quod mox γ . 8 addatur: *Vocavitque Deus firma-*

mentum cœlum, in quo certissime (non autem in aere) die quarta sol et luna reposita fuerunt. Proinde de secundo loco nullum potest esse dubium. Tertius quoque locus de aere intelligi non potest: cum rursus vocet firmamentum cœli, de quo egerat immediate ante.

Et revera si per firmamentum γ . 20 intelligi debeat inferior pars expansi, sive aer, non dixisset Deus: *Producant aquæ... volatile... sub firmamento cœli, sed potius in firmamento cœli*, quia in aere productæ sunt aves.

Nec refert quod variis Scripturæ locis aer cœlum vocetur, puta Psal. CXLVI: *Qui operit cœlum nubibus*; et Math. VI, atque alibi aves vocentur volatilia cœli, et Math. XVI: *Rubicundum est cœlum... rutilat cœlum, etc.*; nam imprimis cœlum potest operiri nubibus, licet nubes ipsæ proprie cœlum non sint. Deinde aves vocari possunt volatilia cœli, quia versus cœlum potius contendunt quam repant super terram. Denique nubes aeræ non nisi improprie cœlum vocantur, quatenus scilicet respectu oculorum nostrorum suppleant vicem cœli, dum ipsæ cœlum sidereum obtineant.

Inst. Firmamentum non potest dici secunda die factum, sed potius destinatum ad officium ei proprium, ut scilicet aquas subtiliores a crassioribus disjunctas et elevatas sustentaret.

R. hanc explicationem non pati vocem *fiat*, quæ rei ipsius productionem, non autem ejusdem deputationem significat; ut ante ostensum est in productione lucis, solis, lunæ, etc.

Obj. II. Aquæ quæ super cœlos esse dicuntur, naturales non sunt; unde videtur textus cum Origene potius allegorice explicandus, per superiores aquas intelligendo beatas mentes, per inferiores vero spirituales nequitas.

R. negando assumpt. et adjunctam explicationem, quam vehementissime suggillat S. Basilius, Hom. III in Hexam. sequentibus verbis: *His igitur ejus generis sententiis ut quæ somniorum conjecturis et anilibus fabulis conferenda veniunt, relatis, aquam nos et aquam intelligimus.* Et S. Epiphanius in epist. ad Joannem Jerosolymitanum eandem allegoricam expositionem improbens exclamat: *O furor hominum junctus stultitiæ!*

Obj. III. Quidni cum Lyrano, Tostato et Cajetano intelligatur cœlum crystallinum ex ipsis subtilioribus aquis sursum elatis, et frigore concretis formatum?

R. præterquam quod simile cœlum non videatur admittendum, id dici non posse, 1. quia Moyses non loquitur de cœlo ex aquis formato, sed de aquis existentibus supra firmamentum, quod ibi cœlum vocat. 2. Cum aquæ istæ supponantur tenuissimæ et subtilissimæ, non ita facile in durissimam glaciem instar crystalli condensari possunt.

Obj. IV. Deus in principio nihil fecit contra naturam, cum tunc naturam ipsam instituerit: atqui contra naturam est, aquam supra cœlos existere; ergo

R. negando min. quia aquis istis subtilioribus, et

specie ab aqua nostra differentibus, locus ille naturalis est. Unde et subtiliores aquarum nostrarum guttæ, conformiter ad naturam suam, calore solis in aerem elevantur.

Obj. V. Juxta probabiliorem physicorum sententiam cœlum sidereum est fluidum, utpote ex materia aerea admodum subtili constans. Atqui aqua est corpus crassius et gravius aere; ergo incredibile est quod tanta vis aquarum, et quidem omnibus aquis terrestribus copiosior, non modo supra aerem, sed super omnes cœlestes orbis locata inveniantur.

R. quod aquarum pondus neminem ab hac sententia detertere debeat: nam et terra licet gravissima, in medio aere tamen quasi pila pendet, et ibidem a Deo conservatur.

Unde cuique rei naturale est, quod ille fecit, a quo est omnis motus, numerus et ordo naturæ; ut ratiocinatur S. P. Aug., lib. XXVI cont. Faustum, cap. III. Deinde quis dicet, an aquæ istæ leves non sint instar vaporum, quæ proinde facile et suapte natura in sublimi hæreant?

Unde et hoc argumentum refutat S. P. Aug., lib. II de Gen. ad litt., ubi cum asseruisset vapores aliquos reperiri supra aerem; licet hic sit ipsis levior: cap. IV, concludit: *Sic ergo et super illud cœlum [utique sidereum, quia ab aereo ad hoc trahit paritatem] potest minoribus guttibus levior halitus humoris extendi, qui pondere cadere non cogatur.* Et cap. V inquirens eui stella Saturni frigidissima sit; cum tamen motu agatur velocissimo: approbans suorum sententiam respondet: *Ergo eam frigidam facit aquarum super cœlum constitutarum vicinitas quam nolunt credere, qui hæc quæ modo dixi de motu cœli et siderum disputant.* Deinde quia ipsi verisimiliter non satis constabat, an istæ aquæ Saturno vicinæ forent: capitale punctum asserens, concludit: *Quoquo modo autem et qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas ibi minime dubitamus: major est quippe Scripturæ hujus auctoritas quam omnis humani ingenii capacitas.*

Idem quoque argumentum alia similitudine refellit lib. II de Civ. Dei, cap. ult., dicens: *Hi, qui in nomine aquarum quæ super cœlos sunt, angelos intelligi volunt, ponderibus elementorum moventur; et ideo non putant aquarum fluidam gravemque naturam in superioribus mundi locis potuisse constitui: qui secundum rationes suas, si ipsi hominem facere possent, non ei punitam, quod græcè phlegma dicitur, et tanquam in elementis corporis nostri aquarum vicem obtinet, in capite ponerent.*

Obj. VI. Extrema cœli facies perfecte rotunda est et levigata: ergo fluxa et labilis aqua in circuitu ejus sustineri non potest.

R. Præterquam quod hoc argumentum tantum possit urgeri contra eos qui adstruunt cœlos vere solidos, et consequenter nihil faciat contra nos; respondeo cum S. P. ante citato, non esse minus facile omnipotenti Deo tenere aquas super cœlum sidereum, quam (quod facit quotidie) tenere aquas in